

М. Тимошенко

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРОГРАМА ТА ОСНОВНІ ВИРОБНИЧІ ФОНДИ МЕТАЛУРГІЙНОГО МАШИНОБУДУВАННЯ УКРАЇНИ В 1928-1932 рр.

Анотація. Державні інвестиції дозволили здійснити великомасштабні реконструктивні роботи на підприємствах металургійного машинобудування України. Зміни технологічної структури основних фондів відображали результати технічної реконструкції виробництва.

Інвестиційна політика держави в першій п'ятирічці була спрямована на прискорений розвиток машинобудівної промисловості. Зокрема, значні капітальні вкладення направлялись в металургійне машинобудування. З таблиці 1 видно, що в 1928-1932 рр. Краматорський машинобудівний трест виконав будівельно-монтажних робіт на 163,8 млн. крб., у тому числі нове будівництво становило 122,0 млн. крб., розширення і реконструкція - 41,7 млн. крб. Вартість прийнятих в експлуатацію збудованих об'єктів і незавершеного будівництва складала відповідно 49,9, 13,9, 35,9 млн.крб. та 109,5, 103,1, 6,4 млн. крб. На житлово-комунальне, соціально-культурне будівництво, розвиток вузів, технікумів, профтехучилищ було витрачено 24,7 млн. крб. Інвестиційна програма охоплювала виробничу і соціальну сфери життєдіяльності населення.

Таблиця 1. Структура капітальних вкладень Краматорського машинобудівного тресту в 1928-1932 рр., (тис. крб.)¹

Напрями капітальних вкладень	Фактично викон. робіт	Введено в дію робіт	Залишок незаверш. робіт
Нове будівництво	122047,6	13977,5	103070,1
у тому числі:			
виробничі об'єкти	105798,6	13977,5	86942,5
Втузи, технікуми, ФЗУ	2102,4	—	2100,4
житлово-комунальне і соц.-культбудівництв	14146,6	—	14027,2
Розширення і реконструкція	41730,1	35949,5	6383,1
у тому числі:			
Виробничі об'єкти	24254,7	18057,4	3344,1
Втузи, технікуми, ФЗУ	1063,2	902,2	161,0
житлово-комунальне і соц.-культбудівництв	7370,6	7732,4	1689,2
Капітальний ремонт	9041,6	9257,0	1188,8
Всього	163777,7	49927,0	109453,2

Особливо різко збільшилися капітальні вкладення, починаючи з 1929/30 р. Так, якщо за всі попередні 1924-1927/28 рр. капітальні затрати на підприємствах Краматорського тресту становили 16 млн.501 тис. крб., то за один лише 1929/30 р. вони досягли 12 млн. 600 тис. крб. З них на нове будівництво було асигновано 10 млн. 578 тис. крб., капітальні ремонти - 922 тис. крб., устаткування - 1 млн. 100 тис. крб.².

Централізовані державні інвестиції дозволили здійснити великомасштабні будівельні проекти. В жовтні 1929 р. почалося будівництво Новокраматорського машинобудівного заводу (НКМЗ). Уже в 1931 р. на НКМЗ став до ладу цех металевих конструкцій.

На Старокраматорському машинобудівному заводі (СКМЗ) проводилися розширення, реконструкція, технічне переоснащення ливарного, ковальського, модельного, механічного, котельного, транспортного цехів³. Важливим об'єктом будівництва була нова електростанція. На металургійному заводі завершилося спорудження доменної, мартенівської печей, проведена реконструкція крупносортового і дрібносортового прокатних станів⁴. Багатьма закладами поповнилася мережа соціальної інфраструктури: заводським клубом, садом, водною станцією, стадіоном, заводською фабрикою-кухнею, цеховими їдальнями, новими житловими будинками. Житловий фонд Краматорського тресту збільшився з 25242 м² в 1931 р. до 36153 м² в 1932 р.⁵

Нарощування інвестиційного потенціалу матеріалізувалося у розширеному відтворенні основних виробничих і невиробничих фондів. Дані таблиці 2 показують, що в 1932 р. порівняно з 1928 р. вартість основних фондів підприємств Краматорського тресту зросла з 38,3 млн. крб. до 61,3 млн. крб., у тому числі виробничих фондів з 31,8 до 50,7 млн. крб. і невиробничих - з 6,5 до 10, 6 млн. крб.

Таблиця 2. Динаміка основних фондів підприємств Краматорського машинобудівного тресту в роки першої п'ятирічки (за відновною вартістю, тис. крб.)⁶

Основні фонди	1928 р.	1930 р.	1932 р.
Будівлі	526,2	6413,4	10081,8
Споруди	11708,2	13055,2	17106,5
Силові установки	4177,8	4698,6	5327,2
Машини	8005,9	9777,7	12765,0
Інструмент	411,3	362,6	456,8
Інвентар	624,9	884,7	1601,3
Транспорт	1606,7	2402,7	3370,7
Всього виробничих фондів	31799,0	37594,9	50709,3
Разом	38335,0	47270,7	61343,1

Структурна динаміка за ці роки характеризується такими показниками питомої ваги різних видів виробничих фондів: вартість споруд коливалася в межах 37-34%, машин - 25-26%, будівель - 17-20%, силового обладнання - 11-13%, транспортних засобів - 5-7%, реманенту - 2-3%, інструменту - 1%. Отже, у загальній вартості основних виробничих фондів мала місце тенденція до підвищення частки машин, будівель, транспортних засобів, реманенту. Зменшилася питома вага вартості споруд. Такі зміни технологічної структури основних фондів відображали результати реконструкції виробництва, безперервного підвищення технічної оснащеності праці. Вони були прогресивними, оскільки зменшилася частка споруд (пасивної частини фондів) і зросла частка машин, устаткування (найактивнішої частини фондів).

Виробничі можливості металургійного машинобудування визначаються перш за все його знаряддями праці. Враховуючи це, необхідно підкреслити, що проведені реконструктивні роботи забезпечили зростання і оновлення машинного парку.

Так, в механічному цеху СКМЗ було встановлено нових імпортих верстатів у 1927 р. - 20, 1928 р. - 13, 1929 р. - 6, у 1931 р. - 7 одиниць. У 1927/28 р. його парк нараховував 206, а у 1932 р. - 213 металообробних верстатів. Він складався із різноманітних груп верстатів: розточувальних, токарних, свердлильних, стругальних, лобових, карусельних, довбальних, шліфувальних та ін. Цех був обладнаний 14 підйомними кранами вантажопідйомністю від 1,5 до 30 т, гідравлічними, гвинтовими пресами, пневматичними молотами, печами для цементування і загартування інструмента⁷.

Найявне устаткування механічного цеху відповідало вимогам виробництва складної техніки для багатьох галузей важкої індустрії: прокатних станів, підйомних шахтних машин, верстатів, пресів, молотів тощо⁸.

Ливарний цех був оснащений 6 вагранками продуктивністю 2-8 т, що обслуговувалися 2 електропідйомниками потужністю до тонни. Дугтя забезпечували 2 електровентилятори. Працювали 4 віддзеркалювальні та 1 нафтова печі системи "Піат-Баум" ємкістю 0,7 т, горн і тигель ємкістю 0,3 т для виготовлення бронзи, 2 малих конвертори ємкістю 1,5 т для виплавки сталі. Було 12 суміжних і 2 відпалювальні печі для відпалювання сталевих литва, 7 формовочних машин та електрозварювальних апаратів. Пісок і формувальний матеріал подавалися за допомогою підвісної дороги. Цех обслуговувався своїми майстернями: ремонтною і модельною. Перша мала 3 токарні верстати, 2 пили та 4 верстати для обрізування литників сталевих відливок, 3 ковальських горна. Друга - 2 стругальні, 3 токарні верстати, стрічкові та циркулярні пили. Було встановлено формовочну машину "Граузе", 12 електросит для просіювання формувального матеріалу, 40-тонний мостовий електрокран, 20-тонний електрокран, обладнано відділення електрозварки. Механізовано електрокранами виконувалися такі операції, як встановлення в сушарню і вихід вагонеток з опоками⁹.

Встановлене обладнання дозволяло в ливарному цеху СКМЗ виготовляти чавунне литво вагою до 40 т. Крупне литво одержували в мартенівських печах, дрібне - в конверторах. Також був налагоджений випуск прокатних валків із загартованих чавуну та сталі¹⁰.

Ковальський цех СКМЗ виробляв поковки вагою від 1 т до 6 т. Цех був обладнаний 8 паровими молотами потужністю від 0,25 т до 10 т, 15 нагрівальними печами, 3 підйомними кранами вантажопідйомністю від 3т до 20 т, 16 горнами, 6 вентиляторами тощо¹¹.

На початку першої п'ятирічки докорінної реконструкції зазнав котельний цех СКМЗ. Його складальна площа розширилася на 1379 м² або на 30%. Тут було встановлено додатковий 10-тонний козловий кран. Мережу повітропроводу пневматичних робіт подовжили на 20 м і обладнали її 4 кранами. Будівлю розмічальної майстерні розширили з 600 м² до 1200 м². Збудували інструментальну майстерню зі складським приміщенням для інструменту, нову кузню, де встановили горна, вентилятори, 0,75 т пневматичний молот "Беше", комбіновані прес-ножиці "Пельс", ручні прес-ножиці, рухомий компресор продуктивністю 5 м³ за хвилину. Обладнання цеху складалося з 6 комбінованих прес-ножиць, 3 диркопробивних пресів, 6 свердлильних верстатів, 1 кромкостругального верстату, 3 болторізальних верстатів, 1 верстату для загинання металевих листів і 1 верстату для виправлення тонких листів, 1 компресора, 2 пневматичних клепальних машин, 2 дискових пил. На складальному плацу цеху вантаж транспортувався 9 електричними мостовими кранами вантажопідйомністю від 1,5 т до 20 т. Перераховане обладнання забезпечувало виробництво залізних конструкцій для металургійних заводів, рудників, а також конструкцій мостових кранів, мийок, сортувалок, естакад, мачт тощо¹².

На всіх цехових дільницях була проведена електрифікація виробничих процесів. Якщо в 1925 р. потужність встановлених електромоторів складала 2500 кВт, то в 1932 р.- 18625 кВт. Наприкінці 1932 р., крім 952 електромоторів, працювало 22 інших первинних двигунів потужністю 49940 кВт¹³.

Вартість основних фондів другої групи підприємств (Дніпропетровського, Дебальцевського, Лутугінського заводів) збільшилась з 4054 тис. крб. у 1928 р. до 24410 тис. крб. у 1932 р., в тому числі виробничих фондів з 3015 до 23040 тис. крб. (див.табл.3). Таке величезне зростання відбулося перш за все за рахунок введення в дію у 1930 р. Дніпропетровського заводу металургійного обладнання (ДЗМО). За першу

п'ятирічку на будівництво ДЗМО було витрачено 23 247 тис. крб. капіталовкладень. В експлуатацію було здано пускових об'єктів на суму 13 547 тис. крб.¹⁴.

Значні кошти також було направлено на технічне переозброєння Дебальцевського механічного та Лутугінського чавуноливарного заводів. Так, у 1932 р. на Лутугінському заводі вони становили 1 220 тис. крб.¹⁵. На 1 січня 1932 р. із загальної вартості основних виробничих фондів у 23040 тис. крб (див.табл.3) на Дебальцевський завод припадало 3881 тис. крб., Лутугінський - 2416 тис. крб., ДЗМО - 16743 тис. крб.¹⁶. Дебальцевський механічний завод мав такі силові установки: 2 первинні двигуни потужністю 225 к.с., 63 електромотори - 588 кВт та 70 електромоторів потужністю 8686 кВт¹⁷.

Таблиця 3. Динаміка основних фондів заводів Дніпропетровського металургійного обладнання, Дебальцевського механічного, Чавуноливарного в роки першої п'ятирічки (за відповідною вартістю, тис. крб.)

Основні фонди	1928 р.	1930 р.	1932 р.
Будівлі	769	2420	2753
Споруди	121	2675	10744
Силові установки	310	518	3230
Машини	1584	2721	4544
Інструмент	18	33	57
Інвентар	88	65	499
Транспорт	125	321	1213
Всього виробничих фондів	3015	8753	23040
Невиробничі фонди	1039	1159	24410
Разом	4054	9912	24410

У зв'язку з новим будівництвом на ДЗМО значна частина капітальних вкладень спрямовувалась на зведення споруд, силових установок. Тому у складі основних виробничих фондів їх частка зросла відповідно з 4,0% до 46,6% та з 10,3% до 14,0%. Водночас питома вага машин зменшилася з 52,5% до 19,7% (розраховано на основі даних табл.3).

З таблиць 2-3 видно, що вартість основних фондів усіх заводів металургійного машинобудування становила 42389 тис. крб. у 1928 р. та 85753 тис.крб. у 1932 р.; в тому числі виробничих фондів відповідно 34814 тис. крб. і 73749 тис. крб.

Реконструктивні роботи на підприємствах металургійного машинобудування здійснювали декілька відомств. У квітні 1930 р. заводи Краматорського машинобудівного тресту в формі комбінату увійшли до складу створеного Гірзавтресту. А в 1932 р. знову був організований Краммаштрест¹⁸. Він об'єднував СКМЗ, НКМЗ, металургійний завод, а також ряд допоміжних виробництв: коксові печі, кар'єри по добуванню вогнетривкої глини, вапна, будівельного каменю, цегляний, шамотний, цементний заводи¹⁹.

Підприємства другої групи протягом короткого проміжку часу також зазнали багатьох управлінських реорганізацій. У 1931 р. Лутугінський завод з "Південмашбудтресту" - в об'єднання "Сталь", Дебальцевський завод - від "Південсталі" до тресту "Стальміст", а з 1932 р. - в об'єднання "Сталь". ДЗМО підпорядковувався "Дніпросталі"²⁰.

Таким чином, протягом першої п'ятирічки була проведена значна робота по зміцненню матеріально-технічної бази металургійного машинобудування України. Держава забезпечила фінансування коштами виконання великої інвестиційної програми.

Summary. State investments allowed to accomplish large-scale reconstructive work at the metallurgical machine-building enterprises of Ukraine. The changes of technological structure of the main funds reflected the results of technical reconstruction of production.

Література

1. Підраховано за: ЦДАВО України.- Ф.806.- Оп.1.- Спр.210.-Арк.4-5.
2. Там само.- Ф.34.- Оп.10.- Спр.1922.- Арк.29; Ф.798.-Оп.1.- Спр.1307.- Арк.143, 155.
3. Там само.- Ф.798.-Оп.1.-Спр.12.-Арк.11; Спр.1352.- Арк.39; Спр.1858.- Арк.90.
4. Там само.- Спр.12.- Арк.15; Спр.452.- Арк.41-42
5. Там само.-Спр.452.- Арк.1; Ф.806.- Оп.1. Спр.209.- Арк.39,41; Спр.1957.- Арк.47.
6. Там само.- Ф.806.- Оп.1.- Спр.210.- Арк.57.
7. Там само. Ф.34.- Оп.12.- Спр. 1433.- Арк.3; Спр. 1922.- Арк.50; 3.-Арк.4; 5.- Арк.87; Спр.210.- Арк.20.
8. Там само.- Спр. 1922.-Арк.47.
9. Там само.- Арк. 48-49.
10. Там само.- Арк. 47.
11. Там само.- Арк. 47, 50; Оп.15.- Спр.342.- Арк.4; Ф.806.- Оп.1. Спр. 210.- Арк. 20.
12. Там само.- Ф.34.- Оп.12.- Спр. 1922.- Арк.47, 49; Оп.15.- Спр. 342.- Арк.5; Ф. 806.- Спр. 210.- Арк. 22.
13. Там само.- Ф.34.- Оп.10.- Спр.2461.- Арк.3; Ф.- 806.- Спр.210.-Арк. 14.
14. Там само.- Ф.1281.-Оп.5.-Спр. 964.- Арк.13.
15. Там само.- Оп.4.- Спр. 682.- Арк. 27.
16. Там само.- Спр.168.-Арк.90; Спр. 1035.- Арк.85; Спр. 1037.- Арк. 12а.
17. Там само.-Спр.168.- Арк. 90; Спр. 1035.- Арк. 25.
18. Там само.- Ф.798.-Оп.12.- Спр.3724.- Арк.2.
19. Там само.- Ф.806.- Оп.1.- Спр.210.-Арк.41; Спр. 1813.- Арк. 67.
20. Там само.- Ф.106.- Оп.- Спр. 663.- Арк. 4; Спр. 937.- Арк. 2, 6; Спр. 5492.- Арк.1, 22; Спр.5493.- Арк.2, 24,34.
21. Там само.- Ф.106.- Оп.1.- Спр.663.-Арк.4; Спр.937.- Арк.2; Ф.798.- Оп.1.- Спр. 5492.- Арк.1, 22; Спр.5493.- Арк.2, 24, 34.